

Дослідження, розробки, проекти
з питань публічного управління та адміністрування
УДК 338.2: 338.246.8:338.14(477)

Крушельницька Таїсія Анатоліївна

*доктор наук з державного управління, професор,
професор кафедри менеджменту, публічного управління та адміністрування
Дніпровський державний аграрно-економічний університет*

Krushelnytska Taisiia

*Doctor of Science in Public Administration, Professor,
Professor of the Department of Management and Public Administration
Dnipro State Agrarian and Economic University
ORCID: 0000-0001-5581-1941*

Крушельницький Андрій Андрійович

*аспірант кафедри менеджменту,
публічного управління та адміністрування
Дніпровського державного аграрно-економічного університету*

Krushelnytskiy Andrii

*Postgraduate Student of the Department of
Management and Public Administration
Dnipro State Agrarian and Economic University
ORCID: 0009-0002-7000-9388*

**ФОРМУВАННЯ ІНСТИТУЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ПЕРЕХОДУ ДО ЦИРКУЛЯРНОЇ
ЕКОНОМІКИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ДЕФОРМАЦІЇ ГЕНДЕРНИХ
МОДЕЛЕЙ**

FORMATION OF INSTITUTIONAL PROVISION OF PUBLIC ADMINISTRATION OF THE TRANSITION TO A CIRCULAR ECONOMY IN UKRAINE IN THE CONDITIONS OF DEFORMATION OF GENDER MODELS

***Анотація.** Вступ. Під впливом війни в Україні і викликаних нею економічної нестабільності, соціально-демографічних змін, міграцією та потребою у відновленні людського капіталу, особливо в сільських територіальних поселеннях, посилюються процеси суттєвих інституційних зрушень і загострюється потреба модернізації інститутів публічного управління, у тому числі публічної служби. У цих умовах циркулярна економіка стає одним із ключових напрямів сталого розвитку як світовий тренд еволюції суспільства і модель, що забезпечує ефективне використання ресурсів, зменшення втрат, створення нових робочих місць і стимулювання місцевого підприємництва.*

Метою дослідження є теоретико-історичний аналіз формування інституційного забезпечення публічного управління переходу до циркулярної економіки в Україні в умовах деформації гендерних моделей.

Матеріали і методи. Матеріалами дослідження є: 1) публікації зарубіжних фундаторів і українських дослідників теорії публічного управління, циркулярної економіки тощо; 2) нормативно-правове забезпечення різних країн світу; 3) статистична інформація.

У ході дослідження було використано наступні наукові методи: 1) контент аналіз публікацій зарубіжних фундаторів і українських дослідників публічного управління і циркулярної економіки а також історичний метод при аналізі еволюції філософії циркулярної економіки; 2) аналіз нормативно-правових документів різних країн та України, історичний - при дослідженні еволюції циркулярної економіки в світі, досвіду різних країн світу щодо переходу до циркулярної економіки; 3) аналіз і синтез - при формулюванні змісту категорії деформація гендерних

моделей та її впливу на модернізацію інститутів державної служби; 4) моделювання - при розробленні моделі інституціоналізації публічного управління.

Результати. У ході дослідження виявлено, що в Україні і сьогодні все ще домінує «лінійна модель» економіки, натомість концепція циркулярної економіки в Україні як складова державної економічної політики почала відчутно розвиватися лише після 2018 року.

Узагальнено еволюцію циркулярної економіки в світі та досвід різних країн світу щодо переходу до циркулярної економіки та виявлено, що ЄС є світовим лідером у правовому регулюванні повторного використання ресурсів.

Визначено категорію «деформація гендерних моделей» в Україні як системне порушення усталеного балансу соціально-економічних, культурних і рольових відносин між жінками та чоловіками, спричинене впливом кризових факторів (зокрема війни, масової міграції, економічної нестабільності тощо), що має негативний характер, призводить до зміни традиційних функцій, моделей зайнятості, соціальної поведінки та доступу до ресурсів у суспільстві.

Розроблена і запропонована модель інституціоналізації публічного управління при переході до циркулярної економіки з урахуванням наявної деформації гендерних моделей.

Перспективи. У подальших наукових дослідженнях передбачається розроблення сценаріїв розвитку територій, у тому числі сільських, з урахуванням переходу до циркулярної економіки.

Ключові слова: публічне управління та адміністрування, публічна служба, модернізація механізмів публічного управління, державні інституції, сталий розвиток, розвиток сільських територій, відновлення, циркулярна економіка, деформація гендерних моделей.

Summary. *Introduction. Under the influence of the war in Ukraine and the economic instability caused by it, socio-demographic changes, migration and the need to restore human capital, especially in rural settlements, the processes of significant institutional shifts are intensifying and the need to modernize public administration institutions, including public service, is becoming more acute. In these conditions, the circular economy is becoming one of the key areas of sustainable development as a global trend in the evolution of society and a model that ensures the efficient use of resources, reducing losses, creating new jobs and stimulating local entrepreneurship.*

The purpose of the study is a theoretical and historical analysis of the formation of institutional support for public administration of the transition to a circular economy in Ukraine in conditions of deformation of gender models.

Materials and methods. The materials of the study are: 1) publications of foreign founders and Ukrainian researchers of the theory of public administration, circular economy, etc.; 2) regulatory and legal support of different countries of the world; 3) statistical information.

The following scientific methods were used in the study: 1) content analysis of publications of foreign founders and Ukrainian researchers of public administration and circular economy, as well as the historical method in analyzing the evolution of the philosophy of the circular economy; 2) analysis of regulatory and legal documents of different countries and Ukraine, historical - in studying the evolution of the circular economy in the world, the experience of different countries of the world in the transition to a circular economy; 3) analysis and synthesis – in formulating the content of the category of deformation of gender models and its impact on the modernization of civil service institutions; 4) modeling – in developing a model of institutionalization of public administration.

Results. The study revealed that the “linear model” of the economy still dominates in Ukraine today, while the concept of a circular economy in Ukraine

as a component of state economic policy began to develop significantly only after 2018.

The evolution of the circular economy in the world and the experience of different countries in the transition to a circular economy are summarized, and it is found that the EU is a world leader in the legal regulation of resource reuse.

The category of "deformation of gender models" in Ukraine is defined as a systemic violation of the established balance of socio-economic, cultural and role relations between women and men, caused by the influence of crisis factors (in particular, war, mass migration, economic instability, etc.), which is negative in nature, leads to changes in traditional functions, employment models, social behavior and access to resources in society.

A model of institutionalization of public administration during the transition to a circular economy is developed and proposed, taking into account the existing deformation of gender models. The proposed model reflects the management hierarchy, functional roles, and socio-institutional relationships.

Prospects. Further scientific research is expected to develop scenarios for the development of territories, including rural ones, taking into account the transition to a circular economy.

Key words: *public management and administration, public service, modernization of public management mechanisms, state institutions, sustainable development, development of rural areas, restoration, circular economy, deformation of gender models.*

Постановка проблеми. Під впливом війни в Україні і викликаних нею економічної нестабільності, соціально-демографічних змін, міграцією та потребою у відновленні людського капіталу, особливо в сільських територіальних поселеннях, посилюються процеси суттєвих інституційних зрушень і загострюється потреба модернізації інститутів публічного управління, у тому числі публічної служби. У цих умовах циркулярна

економіка стає одним із ключових напрямів сталого розвитку, і як світовий тренд еволюції суспільства, і як модель, що забезпечує ефективне використання ресурсів, зменшення втрат, створення нових робочих місць і стимулювання місцевого підприємництва.

Водночас, перехід до принципів циркулярності неможливий без ефективного публічного управління й інститутів публічної служби, які здатні координувати взаємодію держави, бізнесу та громади, забезпечувати гендерну рівність і соціальну справедливість, формувати правила «зеленої економіки» в суспільстві. В умовах посилення інтеграції України в ЄС і потребу імплементації її стандартів поводження з ресурсами з одного боку, а з іншого боку – економічна криза, деформація гендерних моделей, наростання важливості ресурсної безпеки, посилюють необхідність формування нових підходів до управління економіко-соціальними процесами і нової формації інститутів публічної служби.

Таким чином, дослідження, викладене у цій статті є актуальним, воно спрямоване на модернізацію механізмів публічного управління у відповідь на потребу формування моделі циркулярної економіки і розвитку інститутів публічної служби, які забезпечують інтеграцію гендерної рівності в політику сталого розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні питання інституціоналізації опрацьовували Veblen Torstein (1918) [1], Clark John Maurice (1957) [2], Commons R. John. (1931) [3] та ін.. Проблеми економічних і соціальних проблем в умовах кризи з одного боку, та посилення поступу до реалізації цілей сталого розвитку шляхом звернення до нелінійних моделей та «зелених» технологій, з другого боку, піднімаються науковцями уже доволі довго. Зокрема, вагомий внесок у розробку теоретико-методологічних основ формування сталого розвитку окремих регіонів зробили вітчизняні вчені О. Бобровська [4], П. Ворона [4], Л. Прокопенко [4] та ін. Питання сталого розвитку у контексті гендерних моделей

досліджували Т. Крушельницька [5], О. Матвєєва [5], В. Наумов [5] та ін. Проблеми запровадження зелених технологій і зеленого зростання у контексті запровадження моделі інноваційного розвитку з урахуванням екологічних викликів досліджували у своїх працях Т. Кваша та О. Паладченко [6] та ін. В дослідженнях за останні роки питання трансформації механізмів державного регулювання циркулярної економіки в Україні окреслила Р. Набока [7]. Роль публічного управління у становленні циркулярної економіки в Україні в умовах викликів війни з наголосом на потребу послаблення «домінування лінійної моделі виробництва» досліджували І. Тесленок і К. Златьєв [8] та ін.

Втім, питання впливу війни, економічної і демографічної кризи та питання інтеграції України в ЄС викликали потребу більш реального долучення до реалізації цілей сталого розвитку. Це викликає необхідність посилення ініціатив щодо формування інституційного забезпечення публічного управління в умовах переходу до циркулярної економіки за наявності деформації гендерних моделей в Україні, що в наукових розробках розглянуто недостатньо.

Мета. Метою дослідження є теоретико-історичний аналіз формування інституційного забезпечення публічного управління переходу до циркулярної економіки в Україні в умовах деформації гендерних моделей.

Матеріали і методи. Матеріалами дослідження є: 1) публікації зарубіжних фундаторів і українських дослідників теорії публічного управління, циркулярної економіки тощо; 2) нормативно-правове забезпечення різних країн світу щодо роботи інститутів публічної служби різних рівнів щодо просування циркулярної економіки; 3) статистична інформація.

У ході дослідження було використано наступні наукові методи: 1) контент аналіз публікацій зарубіжних фундаторів і українських дослідників

публічного управління і циркулярної економіки а також історичний метод при аналізі еволюції філософії циркулярної економіки; 2) аналіз нормативно-правових документів різних країн та України а також історичний при дослідженні еволюції циркулярної економіки в світі, досвіду різних країн світу щодо переходу до циркулярної економіки та виявленні світового лідеру у правовому регулюванні повторного використання ресурсів; 3) аналіз і синтез - при формулюванні змісту категорії деформація гендерних моделей та її впливу на модернізацію інститутів державної служби при переході до циркулярної економіки в Україні; 4) моделювання - при розробленні моделі інституціоналізації інститутів публічного управління.

Виклад основного матеріалу. Перші ідеї циркулярності як альтернативної концепції розвитку економіки з'явилися ще у 1960–1970-х роках, коли економісти та екологи (зокрема Кеннет Боулдінг, 1966) запропонували бачення «економіки замкненого циклу», де відходи одного процесу стають ресурсами для іншого, розуміючи, що, за К. Боулдінгом, «зараз ми, *людство*, (курсив наш. Т.К., А.К.) перебуваємо посеред тривалого процесу зміни уявлення людини про себе та своє довкілля»[9]. Попереднє існування людської цивілізації опиралось на те, що майже завжди десь, за межами людського проживання, існувало незаймане місце щось на кшталт «фронтиру», куди можна було піти, коли навколо вичерпані ресурси і/або ситуація ставала надто складною. Давнім прикладом такого підходу до природокористування було підсічно-вогневе землеробство, як одна з найдавніших форм орного господарства, за якої ділянку лісу спершу підрубували (підсікали), потім спалювали, а отриманий попіл використовували як добриво. На цьому місці кілька років вирощували культури, після чого землю залишали для відновлення родючості, а займали нове місце для обробки під перелогом. Такий спосіб землеробства і культури ресурсовикористання характерний для давніх слов'ян, фінно-угорських, скандинавських та інших народів. Цей спосіб забезпечував тимчасову

родючість ґрунту завдяки попелу, але вимагав великих площ і призводило до знищення лісів, але в умовах того розвитку знарядь праці й населеності цей був виправданим. Тож, фронтір, як потенціал нової безпечної локації ймовірно, є одним із найдавніших образів людства, і не дивно, що нам важко його позбутися, навіть в умовах науково-технічної революції й вибухового розвитку виробництва і споживання.

У продовження цього додамо точку зору К. Боулдінга, який порівнює сучасну йому економіку з «ковбойською економікою відкритих просторів» [9], де ресурси здаються безмежними, а відходи – незначною проблемою. На противагу цьому він запропонував концепцію «економіки космічного корабля Земля» [9] (Spaceship Earth) – системи, у якій людство має обмежені ресурси, тому мусить навчитися повторно використовувати матеріали, мінімізувати втрати й формувати замкнені цикли споживання. Ця ідея стала однією з теоретичних основ для подальшого розвитку циркулярної економіки та індустріальної екології.

Таким чином до науковців, бізнесу, урядів, суспільства поступово прийшло розуміння того, що «куляста Земля є замкненою сферою людської діяльності» з обмеженими вичерпними ресурсами набуло популярності в різних країнах і не лише теоретичного усвідомлення, а й практичного втілення. Так, у 1980-х роках у Німеччині та Японії уряди почали впроваджувати принципи повторного використання матеріалів і переробки, що заклало підґрунтя для практичної реалізації цієї ідеї.

Сама концепція також розвивалась і у 1990-х отримала системне наукове обґрунтування завдяки розвитку індустріальної екології, яка була узагальнена у 2002 р. в моделі «cradle-to-cradle» (від колиски до колиски), запропонованої

В. Макдоноу та М. Браунгартом. Саме вони підкреслили, що продукти мають створюватися так, щоб їх можна було повністю повернути в економічний або природний цикл без втрати цінності і закликають:

«зменшуйте, використовуйте повторно, переробляйте, іншими словами, робіть більше з меншими витратами, щоб мінімізувати шкоду»[10].

У XXI столітті циркулярна економіка стала глобальною політичною та економічною концепцією. Європейський Союз ухвалив Circular Economy Action Plan (2015 р., оновлений у 2020 р.) [11], який закріпив цей підхід як стратегічний напрям «зеленої» економіки в країнах-членах ЄС. Вона інтегрована у цілі сталого розвитку ООН (SDGs), особливо у контексті сталого виробництва, споживання та управління ресурсами. В цьому плані дій визначено, що циркулярна економіка, спираючись на єдиний ринок і потенціал цифрових технологій», може зміцнити промислову базу ЄС та сприяти створенню бізнесу та підприємництва серед малих і середніх підприємств [11]. Власне саме це твердження дозволяє нам визначити циркулярну економіку як фактор прискорення розвитку сільських територій і малих урбаністичних поселень, в яких малий і середній бізнес є основою життєдіяльності як мешканців, так і в цілому громад.

В Україні і сьогодні все ще домінує «лінійна модель» економіки, реалізація якої «призводить до низки критичних викликів для сталого розвитку» [12]. Зміст лінійної моделі економіки, зазначає В. Єфанов, зводиться до ланцюга «видобуток-виробництво-споживання-утилізація»[12], а фактично до «візьми - зроби - використай - викинь» і, опановуй нові «території», практично як при підсічно-вогневому землеробстві, але на більш високому рівні розвитку засобів виробництва. Така агресивна «експлуатація природних ресурсів, необґрунтований ресурсоспоживчий підхід та безсистемне накопичення відходів є детермінантами виснаження ресурсної бази, деградації екосистем та загострення екологічної кризи» [12]. Проте, концепція циркулярної економіки в Україні почала відчутно розвиватися лише після 2018 року, коли країна приєдналася до Європейського зеленого курсу (European Green Deal) [13]. Сьогодні її застосування в аграрній, енергетичній і виробничій сферах

України розглядається як інструмент відновлення економіки, підвищення енергоефективності та екологічної безпеки, особливо в умовах воєнних викликів і післявоєнного відновлення і є одним із напрямів реалізації євроінтеграції України. Щоправда запровадження циркулярної економіки залишається фрагментарним, через це й надалі відбувається деградація екосистем.

Для усвідомлення ступеню деградації екосистем в Україні у загальному вигляді наведемо індекс екологічної стійкості (далі - ЕПІ), визначеного за 2024 рік. Цей комплексний індекс узагальнює значення «58 показників з 11 категорій питань, починаючи від пом'якшення наслідків зміни клімату та забруднення повітря і закінчуючи управлінням відходами, сталістю рибальства та сільського господарства, вирубкою лісів та захистом біорізноманіття» [14]. За розрахунками Єльського центру екологічного права та політики Україна у 2024 р. посіла 41 сходинку рейтингу в числі 180 країн із значеннями: загальний рахунок 54.6 і за 10 років додавши 8,3[14]. Це доволі високий рівень, але, більшою частиною він пов'язаний із припиненням роботи промислових підприємств у низці регіонів. Індекс не враховує забруднення від вибухів ракет та випалювання через вибухи і горіння кисню в атмосфері, падіння на землю залишків ракетного палива і інших продуктів горіння тощо.

Попри це, єдиним вагомим чинним законом, що «визначає правові, організаційні, економічні засади діяльності щодо запобігання утворенню, зменшення обсягів утворення відходів, зниження негативних наслідків від діяльності з управління відходами, сприяння підготовці відходів до повторного використання, рециклінгу і відновленню з метою запобігання їх негативному впливу на здоров'я людей та навколишнє природне середовище» в Україні [12] є закон «Про управління відходами» від 20.06.2022. Хоча цей документ не містить категорію циклічна економіка, він врегульовує «відносини, пов'язані із запобіганням утворенню та з

управлінням відходами» [15]. Власне цей документ стає інституційною основою для формування механізмів державної і локальної підтримки ефективного використання ресурсів, управління відходами, запровадження інноваційних моделей бізнесу, адаптація не лише законодавства, але й філософії діяльності до Європейського зеленого курсу.

На цьому тлі зазначимо, що важливим є інституціоналізація переходу до циркулярної економіки, насамперед це законодавче закріплення принципів повторного використання матеріалів і/чи їх переробки, яке, прийняте за ініціативи інститутів публічної влади в різних країнах (в Україні дещо у меншому ступені). Внормовування переходу до циркулярної економіки стало основою її розвитку і поширення у світі, причому ЄС є світовим лідером у правовому регулюванні повторного використання ресурсів. Circular Economy Action Plan (2015, оновлений 2020 р.) [11], прийнятий в ЄС є стратегічним планом із переходу до економіки замкненого циклу. З урахуванням його вимог відповідні закони прийняті в Німеччині, Нідерландах, Швеції, Франції, Естонії та ін.

Серед країн Азії однією з перших до нормативного забезпечення принципів циркулярної економіки активно долучилась Японія і створила систему законів "3R" (Reduce, Reuse, Recycle). Серед яких найбільш вагомим є Basic Act for Establishing a Sound Material-Cycle Society [16], який присвячений всебічному та систематичному просуванню політики щодо створення здорового суспільства матеріального циклу та тим самим сприянні забезпеченню здорового та культурного життя як для нинішнього, так і для майбутніх поколінь нації шляхом формулювання основних принципів створення здорового суспільства матеріального циклу. Також в документі уточнено обов'язки держави, місцевих органів влади, підприємців та громадян і сформульовані фундаментальні питання для розробки політики щодо формування здорового суспільства матеріального циклу. Дуже важливим для України є досвід створення

здорового суспільства матеріального циклу шляхом «вжиття необхідних заходів за належного розподілу ролей між державою, місцевими органами влади, підприємцями та громадянами, а також шляхом належного та справедливого розподілу витрат на такі заходи між ними» [16].

В Китаї у 2008 р. прийнято Circular Economy Promotion Law, який був оновлений 2018р. В законі визначено ключові принципи циркулярної економіки: «комплексне планування, розумне планування, вжиття заходів відповідно до місцевих умов, акцент на фактичних ефектах, державне сприяння, ринкова орієнтація, впровадження підприємництва та участь громадськості» [17]. Також він стимулює вторинне використання промислових відходів, енергоефективне виробництво, екологічний дизайн продукції. Цей закон став частиною державної стратегії «екологічної цивілізації» [17]. Закон визначає державні інститути управління з питань просування циркулярної економіки, які відповідають за «організацію, координацію та регулювання справ, пов'язаних із просуванням національної циркулярної економіки» [17]. Також відповідні функції покладені на «місцеві народні уряди вищого рівня повітів», зокрема вони відповідають «за організацію, координацію та регулювання справ, пов'язаних із просуванням циркулярної економіки в районах» [17]. Таким чином, в законі визначено інститути на різних рівнях, їх компетенції і відповідальність в питаннях просування циркулярної економіки.

Повертаючись до практики Євросоюзу зазначимо, що у політиці циркулярної економіки ЄС у гендерний вимір останніми роками набирає все більшої ваги, хоча прямо у базових нормативно-правових актах вона поки не є центральною, а радше, інтегрованою складовою політики сталого розвитку та соціальної справедливості. Цей факт можемо проілюструвати тим, що в таких законодавчих документах, де має місце пряме законодавче закріплення розвитку циркулярної економіки, це EU Circular Economy Action Plan (2020)[11], European Green Deal (2019) [18], EU Industrial Strategy

(2020, оновлення 2023)[15], гендерна тематика не винесена в окремий розділ, але вона враховується опосередковано через принципи «just transition» (справедливого переходу), соціальної інклюзії та гендерної рівності в ринку праці. Тобто, підхід до гендерних питань у контексті циркулярної економіки розглядається не як екологічний, а як соціально-економічний аспект «зеленої трансформації». Тому сьогодні не можемо оцінити досвід впровадження циркулярної економіки з урахуванням викликів, що стоять перед Україною, у тому числі в демографічній сфері, руйнівні тенденції якої названі нами деформацією гендерних моделей в Україні.

У контексті нашого дослідження, деформація гендерних моделей – це системне порушення усталеного балансу соціально-економічних, культурних і рольових відносин між жінками та чоловіками, спричинене впливом кризових факторів (зокрема війни, масової міграції, економічної нестабільності), що має негативний характер, призводить до зміни традиційних функцій, моделей зайнятості, соціальної поведінки та доступу до ресурсів у суспільстві. Деформація гендерних моделей означає негативну трансформацію ролей з порушенням усталеного балансу: жінки дедалі частіше беруть на себе функції економічних утримувачів родини, керівних осіб, військовослужбовиць, у той час як чоловіки втрачають або змінюють свої соціальні статуси через мобілізацію, поранення, набуття інвалідності міграцію, смерть тощо. Деформація супроводжується розривом соціальних зв'язків, зміною структури домогосподарств, нерівним доступом до ресурсів (земельних, фінансових, інформаційних). У ширшому сенсі - це порушення гармонії між гендерними ролями та економічними процесами, що вимагає адаптації політики публічного управління, зокрема при впровадженні моделей сталого чи циркулярного розвитку та модернізації публічної служби у відповідність з філософією циркулярної економіки. Розуміння глибини негативного впливу деформації гендерних моделей

дозволило довести необхідність модернізації механізмів публічного управління при впровадженні моделей циркулярного розвитку та посилення інститутів публічної служби у відповідності з необхідністю просування філософії циркулярної економіки. Усе вищенаведене ми узагальнили про розробці модель інституціоналізації публічного управління при переході до циркулярної економіки з урахуванням наявної деформації гендерних моделей (рис. 1).

Пропонована модель відображає не лише управлінську ієрархію, а й функціональні ролі і соціально-інституційні зв'язки учасників запровадження циркулярної економіки з урахуванням потреб національної безпеки, ресурсної незалежності, перспектив відновлення територій тощо. З урахуванням цього можемо сформулювати інтегровані принципи публічного управління циркулярної економіки, вони такі: циркулярність – зменшення втрат ресурсів, повторне використання, екодизайн; гендерна рівність – рівні можливості участі в економічному житті; сталий розвиток – баланс економічних, соціальних і екологічних інтересів; багаторівневе управління – узгодженість державної, регіональної та місцевої політики; партнерство – співпраця інститутів державної влади, бізнесу та громадянського суспільства.

Модель інституціоналізації публічного управління передбачає створення єдиної системи інститутів управління переходом до циркулярної економіки, де кожен рівень публічної служби виконує свою роль – від національного стратегічного планування до реалізації локальних економічних програм, з одночасним забезпеченням гендерної збалансованості і соціальної стійкості розвитку територій України.



Рис. 1. Модель інституціоналізації публічного управління переходу до циркулярної економіки за наявності деформації гендерних моделей

Джерело: розроблено авторами

Висновки і перспективи подальших досліджень. У результаті дослідження можемо сформулювати такі висновки:

1. Виявлено, що в Україні і сьогодні все ще домінує «лінійна модель» економіки, натомість концепція циркулярної економіки в Україні як складова державної економічної політики почала відчутно розвиватися лише після 2018 року, після приєднання нашої країни до Європейського зеленого курсу (European Green Deal). Сьогодні вона застосовується в аграрній, щоправда фрагментарно, енергетичній і виробничій сферах України і розглядається як інструмент відновлення економіки, підвищення енергоефективності та екологічної безпеки і є одним із напрямів реалізації євроінтеграції України.

2. Узагальнено еволюцію циркулярної економіки у світі та досвід різних країн світу щодо переходу до циркулярної економіки та виявлено, що ЄС є світовим лідером у правовому регулюванні повторного використання ресурсів. Прийнятий в 2015 ЄС Circular Economy Action Plan і оновлений 2020 р. став основним стратегічним планом із переходу до економіки замкненого циклу. З урахуванням його вимог відповідні закони прийняті в Німеччині, Нідерландах, Швеції, Франції, Естонії та інших країнах-членах ЄС. Серед країн-лідерів Азії назвемо Японію, уряд країни створив систему законів "3R" (Reduce, Reuse, Recycle), прийняв Basic Act for Establishing a Sound Material-Cycle Society, який присвячений всебічному та систематичному просуванню політики щодо створення здорового суспільства матеріального циклу. Також звернемось до досвіду Китаю, де урядом у 2008 р. прийнято Circular Economy Promotion Law (з оновленням 2018р.), де визначено ключові принципи циркулярної економіки та розподілено ролі різних рівнів інститутів публічної влади щодо реалізації управління циркулярною економікою.

3. Визначено категорію деформація гендерних моделей в Україні як системне порушення усталеного балансу соціально-економічних,

культурних і рольових відносин між жінками та чоловіками, спричинене впливом кризових факторів (зокрема війни, масової міграції, економічної нестабільності), що має негативний характер, призводить до зміни традиційних функцій, моделей зайнятості, соціальної поведінки та доступу до ресурсів у суспільстві. Розуміння глибини негативного впливу деформації гендерних моделей дозволило довести необхідність модернізації механізмів публічного управління при переході до циркулярного розвитку та посилення інститутів публічної служби у відповідність з філософією циркулярної економіки.

4. Розроблена і запропонована модель інституціоналізації публічного управління при переході до циркулярної економіки з урахуванням наявної деформації гендерних моделей. Пропонована модель відображає не лише управлінську ієрархію, а й функціональні ролі і соціально-інституційні зв'язки учасників запровадження циркулярної економіки. Ця модель передбачає створення єдиної системи інститутів управління переходом до циркулярної економіки, де кожен рівень публічної служби виконує свою роль від стратегічного планування на національному рівні до реалізації локальних економічних програм, з одночасним забезпеченням гендерної збалансованості і соціальної стійкості розвитку територій України.

У подальших наукових дослідженнях передбачається розроблення сценаріїв розвитку територій, у тому числі сільських, з урахуванням переходу до циркулярної економіки.

Література

1. Веблен Т. Теорія дозвіллевого класу: економічне дослідження інституцій. Нью-Йорк: BW Huebsch, 1918. 412 с. URL: <https://oll.libertyfund.org/titles/veblen-the-theory-of-the-leisure-class-an-economic-study-of-institutions> (дата звернення: 02.06.2025).

2. Maurice C. J. Economic institutions and human welfare Hardcover. Knopf. January 1, 1957. 287 p.

3. Commons R. John. Institutional Economics. *American Economic Review*. 1931. Vol. 21. P. 648–657. URL: https://www.cooperative-individualism.org/commons-john_institutional-economics-1931.htm (дата звернення: 02.06.2025).

4. Sustainable development of territories: challenges and opportunities: monograph / Bobrovska O. Yu., Krushelnytska T. A., Prokopenko L. L. [etc.]; ed. by O. Yu. Bobrovska. – Published by International Center for Research, Education and Training. MTÜ. Tallinn, Estonia, 2021. 234 p. URL: https://palsg.nmu.org.ua/ua/Sci/Monograph/Sustainable_development_of_%20territories_2021.pdf (дата звернення: 12.05.2025).

5. Крушельницька Т. А., Матвеева О. Ю., Наумов В. М. Соціально-економічний вплив пандемії COVID-19 у контексті державної політики реалізації глобальної Цілі сталого розвитку № 5 "Гендерна рівність" *Ефективність державного управління*. Львів: ЛРІДУ НАДУ. 2020. ВИП. 2 (63). Ч. 2. С. 249-269. URL: <http://edu.lvivacademy.com/article/viewFile/212679/214044?fbclid=IwAR1Rb8LvBdWZEd8zSBpPvY5dZRle33sdbKQgTE9k6k48SFTvLTtACbuRhvs>. DOI: <https://doi.org/10.33990/2070-4011.63.2020.212679> (дата звернення: 06.05.2025).

6. Кваша Т.К., Паладченко О.Ф. Зелене зростання як модель інноваційного розвитку з урахуванням екологічних викликів. *Наука та наукознавство*. 2014. № 2. С. 50-60. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NNZ_2014_2_10 (дата звернення: 06.06.2025).

7. Набока Р. Ю. Механізми трансформації державного регулювання циркулярної економіки в Україні. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2021. № 7. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=2123> (дата звернення: 11.05.2025). DOI: 10.32702/2307-2156-2021.7.71

8. Тесленок І., Златьєв К. Роль публічного управління у становленні циркулярної економіки в Україні. *Review of transport economics and management*. 2025. 12(28). С. 5–11. DOI: <https://doi.org/10.15802/rtem2024/326604>. URL: <https://pte.ust.edu.ua/article/view/326604> (дата звернення: 11.10.2025).

9. Boulding K. E. *The Economics of the Coming Spaceship Earth*. У: H. Jarrett (ed.), *Environmental Quality in a Growing Economy*, Johns Hopkins University Press, Baltimore, 1966. 14 p. URL: https://arachnid.biosci.utexas.edu/courses/thoc/readings/boulding_spaceshipearth.pdf (дата звернення: 11.04.2025).

10. *Cradle to Cradle: Remaking the Way We Make Things*. William McDonough and Michael Braungart. 2002. North Point Press, New York. 208 pp. DOI:10.1017/S1466046609990494.

11. A new Circular Economy Action Plan: Communication from the commission to the European parliament, the council, the European economic and social committee and the committee of the regions. Brussels, 11.3.2020. COM(2020) 98 final. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52020DC0098> (дата звернення: 07.04.2025).

12. Єфанов В. А. Використання принципів циркулярної економіки та замкнутих циклів у виробництві для мінімізації відходів та зменшення навантаження на навколишнє середовище. *Економіка та суспільство*. 2024. № 62. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-62-95>.

13. European Green Deal. Представництво України в Європейському Союзі. 2021. URL: <https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/posolstvo/galuzeve-spivrobitnictvo/klimat-yevropejska-zelena-ugoda> (дата звернення: 12.05.2025).

14. Індекс екологічної ефективності. 2024. Єльський центр екологічного права та політики. URL: <https://epi.yale.edu/measure/2024/epi> (дата звернення: 12.05.2025).

15. Про управління відходами: Закон України від 20.06.2022 № 2320-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2320-20#Text> (дата звернення: 12.05.2025).

16. The Basic Act for Establishing a Sound Material-Cycle Society: Act №.110 of 2000. URL: <https://www.env.go.jp/content/900452892.pdf> (дата звернення: 12.05.2025).

17. Circular Economy Promotion Law: Shanghai Cooperation Organization Environmental Information Sharing Platform. 2008. URL: [https://www.greenpolicyplatform.org/sites/default/files/downloads/policy-database/CHINA\)%20Circular%20Economy%20Promotion%20Law%20\(2008\).pdf](https://www.greenpolicyplatform.org/sites/default/files/downloads/policy-database/CHINA)%20Circular%20Economy%20Promotion%20Law%20(2008).pdf) (дата звернення: 12.05.2025).

18. Communication from the commission to the European parliament, the council, the European economic and social committee and the committee of the regions: Updating the 2020 New Industrial Strategy: Building a stronger Single Market for Europe's recovery Brussels, 5.5.2021. COM(2021) 350 final. 23 p. URL: https://commission.europa.eu/document/download/9ab0244c-6ca3-4b11-bef9-422c7eb34f39_en?filename=communication-industrial-strategy-update-2020_en.pdf (дата звернення: 14.06.2025).

References

1. Veblen Torstein (1918) *Teoriia dozvillievoho klasu: ekonomichne doslidzhennia instytutsii* [The theory of the leisure class: An Economic Study of Institutions]. New-York. BW Huebsch, 412 p. URL: <https://oll.libertyfund.org/titles/veblen-the-theory-of-the-leisure-class-an-economic-study-of-institutions>

2. Clark John Maurice (1957) *Economic institutions and human welfare* Hardcover. Knopf. January 1. 287 p.

3. Commons R. John. (1931). Institutional Economics. American Economic Review. Vol. 21. P. 648–657. URL: https://www.cooperative-individualism.org/commons-john_institutional-economics-1931.htm

4. Sustainable development of territories: challenges and opportunities: monograph (2021) Bobrovska O. Yu., Krushelnytska T. A., Prokopenko L. L. [etc.]; ed. by O. Yu. Bobrovska. – Published by International Center for Research, Education and Training. MTÜ. Tallinn, Estonia, 2021. 234 p. URL: https://palsg.nmu.org.ua/ua/Sci/Monograph/Sustainable_development_of_%20territories_2021.pdf

5. Krushelnytska T. A., Matveieva O. Yu., Naumov V. M. (2020) Sotsialno-ekonomichnyi vplyv pandemii COVID-19 u konteksti derzhavnoi polityky realizatsii hlobalnoi Tsili staloho rozvytku № 5 “Henderna rivnist” [Socio-economic impact of the COVID-19 pandemic in the context of state policy for the implementation of the global Sustainable Development Goal No. 5 “Gender Equality”]. *Efektyvnist derzhavnoho upravlinnia*. Lviv: LRIDU NADU. VYP. 2 (63). Ch. 2. S. 249-269. URL: <http://edu.lvivacademy.com/article/viewFile/212679/214044?fbclid=IwAR1Rb8LvBdWZEd8zSBpPvY5dZRle33sdbKQgTE9k6k48SFTvLTtACbuRhvs>. DOI: <https://doi.org/10.33990/2070-4011.63.2020.212679> [in Ukrainian].

6. Kvasha T.K., Paladchenko O.F. (2014) Zelene zrostannia yak model innovatsiinoho rozvytku z urakhuvanniam ekolohichnykh vyklykiv [Green growth as a model of innovative development taking into account environmental challenges.]. *Nauka ta naukoznavstvo*. № 2. S. 50-60. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NNZ_2014_2_10 [in Ukrainian].

7. Naboka R. Yu. (2021) Mekhanizmy transformatsii derzhavnoho rehuliuвання tsyrkuliarnoi ekonomiky v Ukraini [Mechanisms of transformation of state regulation of the circular economy in Ukraine]. *Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok*. № 7. URL:

<http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=2123>. DOI: 10.32702/2307-2156-2021.7.71 [in Ukrainian].

8. Teslenok I., Zlatiev K. (2025) Rol publichnoho upravlinnia u stanovlenni tsyrkuliarnoi ekonomiky v Ukraini [the role of public administration in the development of a circular economy in Ukraine]. *Review of transport economics and management*, № 12(28), 5–11. <https://doi.org/10.15802/rtem2024/326604>. URL: <https://pte.ust.edu.ua/article/view/326604> [in Ukrainian].

9. Boulding K. E. (1966) The Economics of the Coming Spaceship Earth. Y: H. Jarrett (ed.), Environmental Quality in a Growing Economy, Johns Hopkins University Press, Baltimore. 14 p. URL: https://arachnid.biosci.utexas.edu/courses/thoc/readings/boulding_spaceshipearth.pdf

10. Cradle to Cradle: Remaking the Way We Make Things. William McDonough and Michael Braungart. 2002. North Point Press, New York. 208 pp. DOI:10.1017/S1466046609990494

11. A new Circular Economy Action Plan: Communication from the commission to the European parliament, the council, the European economic and social committee and the committee of the regions. Brussels, 11.3.2020. COM(2020) 98 final. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52020DC0098>

12. Iefanov V. A. (2024) Vykorystannia pryntsypiv tsyrkuliarnoi ekonomiky ta zamknutykh tsykliv u vyrobnytstvi dlia minimizatsii vidkhodiv ta zmenshennia navantazhennia na navkolyshnie seredovyshe [Using the principles of circular economy and closed cycles in production to minimize waste and reduce the burden on the environment]. *Ekonomika ta suspilstvo*. № 62. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-62-95> [in Ukrainian].

13. European Green Deal. (2021). Representation of Ukraine to the European Union.. URL: <https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/posolstvo/galuzeve-spivrobitnictvo/klimat-yevropejska-zelena-ugoda> [in Belgium].

14. Indeks ekolohichnoi efektyvnosti [Environmental Performance Index] (2024). Yelskyi tsentr ekolohichnoho prava ta polityky. URL: <https://epi.yale.edu/measure/2024/epi>

15. Pro upravlinnia vidkhodamy [On Waste Management] (2022): Zakon Ukrainy vid 20.06.2022 № № 2320-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2320-20#Text> [in Ukrainian].

16. The Basic Act for Establishing a Sound Material-Cycle Society (2000): Act №.110 of 2000. URL: <https://www.env.go.jp/content/900452892.pdf>

17. Circular Economy Promotion Law: Shanghai Cooperation Organization Environmental Information Sharing Platform (2008). URL: [https://www.greenpolicyplatform.org/sites/default/files/downloads/policy-database/CHINA\)%20Circular%20Economy%20Promotion%20Law%20\(2008\).pdf](https://www.greenpolicyplatform.org/sites/default/files/downloads/policy-database/CHINA)%20Circular%20Economy%20Promotion%20Law%20(2008).pdf)

18. Communication from the commission to the European parliament, the council, the European economic and social committee and the committee of the regions (2021): Updating the 2020 New Industrial Strategy: Building a stronger Single Market for Europe's recovery Brussels, 5.5.2021. COM(2021) 350 final. 23 p. URL: https://commission.europa.eu/document/download/9ab0244c-6ca3-4b11-bef9-422c7eb34f39_en?filename=communication-industrial-strategy-update-2020_en.pdf